

Dominika PAZDER

Wydział Architektury, Politechnika Poznańska

FUNKCJE INFORMACYJNE PRZESTRZENI MIEJSKIEJ. ROLA I ZNACZENIE PRZESTRZENI PUBLICZNYCH JAKO CZYNNIKA ŁADU I JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW

Streszczenie. W artykule podjęto problematykę związaną z funkcją informacyjną przestrzeni miejskiej, przede wszystkim w odniesieniu do przestrzeni publicznych. Zagadnienie to dotyczy szeroko rozumianej informacji, którą miasto przekazuje użytkownikowi. Jest to informacja wielopłaszczyznowa, odnosząca się nie tylko do wymiaru materialnego, ale przede wszystkim symbolicznego, w odróżnieniu od MSI – miejskiego systemu informacji. MSI jest bowiem związany z warstwą wizualną i percepcyjną w najbardziej dosłownym znaczeniu tego słowa, a więc znakami informacyjnymi, np. zakazu. Omawiana w pracy tematyka rozpatrywana jest w powiązaniu z aspektem atrakcyjności przestrzennej miasta, której odpowiedni poziom zapewnia także jego użytkownikom odpowiednią jakość życia. Zarysowana w artykule problematyka oraz metodologia badawcza znajdują swoje rozwinięcie w aktualnie opracowywanej przez autorkę dysertacji doktorskiej, dotyczącej wybranych aspektów atrakcyjności przestrzeni miejskiej.

INFORMATION FUNCTION OF THE CITY. THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF PUBLIC SPACES EXAMINED IN TERMS OF ORDER AND QUALITY FACTORS OF CITIZENS' LIFE

Summary. The city exists as a specific sign-system. On the one hand the city space communicates with inhabitants using visible signs such as architecture, information and direction signs, billboards and posters. On the other hand it speaks through the symbols of so-called hidden dimension that can only be felt not seen. The architecture should be a synonym of urban order so as to provide the adequate quality of residents' life. Information function of the inner (centre) space could be a basis for contemporary urban planning. The physiognomy form is an important source of information about the condition of the surrounding and helps to create high quality space for living.

Miasto żyje. Miasto oddycha, zasypia i budzi się wraz ze swoimi mieszkańcami. Opowiada swoją historię zaklętą w prastarej architekturze, malowniczych uliczkach i tajemniczych zaułkach. Miasto ukazuje także swoje współczesne oblicze, zachęca do indywidualnego przeżycia relacji człowiek-przestrzeń, do odczuwania miasta [12]. Przestrzeń miejska kieruje, odkrywa swoje tajemnice, wciąga w wędrówkę; powinna więc zapewniać bezpieczeństwo i przynosić zadowolenie z przebywania w niej, bowiem miasto żyje tylko wtedy, gdy są w nim ludzie, przecież „*Miasto to ludzie*”[5].

Przestrzeń miejska komunikuje się z odbiorcą, funkcjonując jako swoisty system znaków lub specyficzny język. Język ten może być odczytywany z jednej strony jako system widzialnych znaków (architektura, znaki informacyjne, drogowskazy czy bilbordy reklamowe), przekazując konkretną, wyraźną informację z drugiej zaś strony w sensie szerszym odnosi się do innego, *ukrytego wymiaru* [4] miasta, a więc do treści znaczeniowych, które najpierw trzeba przeżyć, a dopiero potem nazwać. Przestrzeń posiada pewne tajemnice, które człowiek musi na własną rękę zgłębić i zrozumieć, by rozpocząć ten interesujący dialog między miastem a jego użytkownikiem i odbiorcą. Szerokie ujęcie tej problematyki prezentuje A. Palej w monografii „Miasta cywilizacji informacyjnej. Poszukiwanie równowagi pomiędzy światem fizycznym a światem wirtualnym”, która traktuje m.in. o zmianach relacji przestrzennych i społecznych miasta w nowym charakterze kontaktów społecznych i przestrzeni publicznych, a także omawia kierunki badań dotyczące wpływu technologii informacyjnej na miasta [10].

„O *widoczności* informacji decydują trzy czynniki: jej emocjogenność (czy rozbudza emocje, czy też pozostawia nas chłodnymi), stopień jej konkretności (to, czy ma ona charakter zmysłowy, wyobrażeniowy, czy też werbalny, abstrakcyjny) oraz jej bliskość w czasie i przestrzeni (im bliższa – tym bardziej *widoczna*). Siła oddziaływania informacji *widocznej* bierze się stąd, że informację taką łatwiej jest zapamiętać, odtworzyć i utrzymać w polu świadomości podczas procesów myślowych”[7].

Funkcję informacyjną przestrzeni miejskiej można rozpatrywać wielopłaszczyznowo, gdyż jest to zagadnienie złożone, jednak w niniejszym opracowaniu uwaga zostanie skupiona na przestrzeniach publicznych obszarów śródmiejskich. Decyzja ta związana jest przede wszystkim z faktem, iż centrum miejskie charakteryzuje się największym nagromadzeniem funkcji publicznych i usługowych, a tym samym stanowi najistotniejsze pod wieloma względami skupisko informacji i interakcji społecznych. „Związki między ludźmi i ich otoczeniem są w znacznej mierze określone przez różne procesy informacyjne, występujące we wszystkich przestrzennych relacjach człowieka do jego otoczenia (...) występują wprawdzie różne formy przekazywania informacji zarówno racjonalnych, jak i emocjonalnych, jednakże najważniejszą spośród nich jest niewątpliwie informacja wizualna”[13].

Architektura jest sztuką kształtowania przestrzeni, która jest środowiskiem ludzkiej egzystencji, przestrzeń ta powinna więc wyrażać ład przestrzenny, który zapewni jej użytkownikom właściwą informację i odpowiednią jakość życia. Człowiek przebywa w

przestrzeni wewnętrznej, ograniczonej i twierdzenie to odnosi się zarówno do przestrzeni mieszkania, domu, ulicy czy placu, jak również w większej skali - otaczającego nas miasta. Najważniejszą rolę w owym wnętrzu miasta odgrywają przestrzenie publiczne, rozumiane jako różnego rodzaju skupiska społeczne, o dużej atrakcyjności wizualno - przestrzennej i wyraźnie określonym charakterze, który informuje nas o sposobie użytkowania danej przestrzeni placu, ulicy handlowej czy obszaru zielonego. Wnętrza publiczne to także bardzo znaczący nośnik różnego rodzaju informacji:

1. O samym miejscu (ze względu na warunki środowiskowe, geografie miejsca, układ geologiczny) – „ (...)Miejsca, drogi i strefy to podstawowe schematy orientacji, czyli elementy składowe przestrzeni egzystencjalnej. Gdy występują wspólnie przestrzeń staje się prawdziwym wymiarem ludzkiego bytu”[9];
2. O człowieku - użytkowniku przestrzeni, jego potrzebach i preferencjach, w ujęciu architektoniczno - urbanistycznym – „ Wydaje się jakby istota jakiegoś miasta, sens jego położenia, los jego murów kształtowały określony typ ludzi”[11];
3. O historii miejsca, a także przemianach cywilizacyjnych, które mają odzwierciedlenie w strukturze tkanki śródmiejskiej, a szczególnie w aspektach: kulturowym i ekonomicznym – K. Lynch na temat miejsca i tego, jak się ono zmienia w czasie, zadaje poetyckie pytanie: *What time is the place?*[17];
4. O wartości tkanki śródmiejskiej i walorach historyczno - estetycznych architektury otaczającej przestrzenie publiczne – „M. Thomas analizuje pojęcie *kapitału kulturowego* i jego znaczenie (...) według niego *kapitał kulturowy* jest zbiorową akumulacją doświadczeń, obiektów, wiedzy i instytucji posiadanych i wykorzystywanych przez określone grupy społeczne po to, aby nadać znaczenie swemu życiu” [17].

Istotne jest zatem określenie roli przestrzeni publicznych miasta jako czynnika identyfikacji, krystalizacji kompozycyjno - przestrzennej, komunikacyjnej, a także w odniesieniu do funkcji informacyjnych i możliwości rozwijania kontaktów i więzi społecznych. Przestrzeń publiczna służy komunikacji przestrzennej m.in. poprzez: umożliwienie mieszkańcom miasta ich wzajemne porozumienie przez kontakt „twarzą w twarz”, tym cenniejsze, im więcej wokół świata wirtualnego oraz poprzez przekazywanie za pośrednictwem swej formy ważnych treści, które dostarczają doznań, wrażeń i wzruszeń[6].

Analizując funkcję przestrzeni publicznej jako nośnika złożonej, wieloaspektowej informacji należy wziąć pod uwagę kilka priorytetowych cech miejskiej przestrzeni, które mogą stanowić bazę analizy typologiczno - porównawczej, przeprowadzonej na podstawie

dowolnie wybranych przykładów śródmieść dużych miast. Wspomniane cechy przestrzeni miejskiej to:

- 1) różnorodne funkcje – również informacyjne, rozpatrywane od skali lokalnej (dzielnica, miasto) aż po skalę europejską,
- 2) forma - skala, proporcje, kolor, nawiązanie do warunków zastanych na zasadzie kontrastu lub kontynuacji,
- 3) kompozycja – krystalizacja, czytelność układu dzięki kontynuacji, hierarchiczności, rytmowi, proporcjom, akcentowaniu, ograniczeniom,
- 4) znaczenie – wartość przestrzeni miasta jako układu urbanistycznego i jego struktury – cech artystycznych, stylistycznych i kulturowych, a także dla człowieka, który szuka informacji o przeszłości miasta, ale również pragnie mieć zapewnioną dobrą orientację i dostęp do szerokiej oferty, która służy zaspokojeniu jego podstawowych i ponadpodstawowych potrzeb.

Funkcja informacyjna przestrzeni miejskiej powinna być także rozpatrywana z położeniem szczególnego nacisku na współzależność materialnych i niematerialnych cech przestrzeni publicznej. Chodzi tu przede wszystkim o znaki i symbole, które najbardziej przyczyniają się do klarowności kompozycji przestrzennej, a tym samym ułatwiają człowiekowi zarówno orientację przestrzenną, jak i identyfikację i adaptację w otaczającym go środowisku miejskim.

Rolę informacji wizualnej precyzuje M. Porębski w taki sposób: „Otaczająca nas zewsząd ikonosfera – sfera, w której rodzą się wciąż nowe obrazy wzrokowe – jest obszarem bezustannych oddziaływań informacyjnych, systematycznie postrzeganych, kwalifikowanych, weryfikowanych i wykorzystywanych przez człowieka, obszarem jego bezustannej obserwacji i wizualnej eksploracji.” Wszystko to wpływa na stopień pozytywnego odbioru przestrzeni przez jej użytkownika, a więc określa poziom jej atrakcyjności. Analizy tego typu w odniesieniu do przestrzeni publicznych są niezbędne, aby udowodnić tezę mówiącą o tym, jak dalece sposób użytkowania i aranżacji tej specyficznej przestrzeni wnętrza miasta wpływa na odczuwanie ładu przestrzennego i jakość życia mieszkańców. Funkcjonowanie i aranżacja przestrzeni publicznych, a nawet ich „umeblowanie” stanowią miernik jakości i ładu, a także, a może przede wszystkim, wskaźnik przemian cywilizacyjnych, kulturowych, gospodarczych i społecznych miasta.

„Przestrzeń publiczna w mieście jest zwykle interpretowana jako obszar złożony, wielowarstwowy, wielofunkcyjny, efekt wielotorowych działań z dziedziny architektury, urbanistyki, planowania przestrzennego, polityki społecznej i kulturalnej, ekonomii, socjologii. Przestrzenie publiczne pełnią w mieście różnorodną rolę – stanowią między innymi

system komunikacji pieszej i jednocześnie tworzą ramy dla komunikacji innego rodzaju – realizacji kontaktów międzyludzkich”[16].

Ten społeczny aspekt przestrzeni publicznej również wymaga właściwych odniesień studialnych. Opisane powyżej analizy dotyczą śródmiejskich obszarów dużych miast, które wyposażone są w zespoły wnętrz publicznych o zróżnicowanym charakterze. System konstrukcji i relacji przestrzeni publicznych opiera się na głównych osiach kompozycyjnych miasta i kieruje użytkownika w miejsca o największym stopniu atrakcyjności. Charakterystyczny podział terytorialny miasta na strefy: śródmiejską, miejską i obrzeżną zmienia także i określa warunki zmienności funkcjonalnej, jak i stopień nasycenia i ilość przestrzeni publicznych (zmniejsza się w miarę oddalania się od centrum). Zmieniają się także oczekiwania użytkowników w stosunku do przestrzeni publicznych, gdyż waloryzacja i kwalifikacja przestrzeni publicznych jest zmienna w czasie. „Kryteria oceny przestrzeni mają charakter kulturowy: są kształtowane przez obyczaje i normy, które mają za sobą autorytet pokoleń bądź opinię szerokich społecznych kręgów. Dlatego są one szczególnie podatne na wymagania prestiżu, ideologii, moralności czy kultu religijnego.(...) Kryteria oceny mogą odnosić się zarówno do aktualnej przydatności danej przestrzeni, jak i do jej przydatności potencjalne.”[14]. Ta zmienność jest szczególnie zauważalna w realiach gospodarki rynkowej i dominacji czynnika ekonomicznego.

Omawiana w tym artykule problematyka funkcji informacyjnej przestrzeni miejskiej stanowi jeden z elementów złożonego zagadnienia atrakcyjności tej przestrzeni. Jeśli chodzi o opracowywaną przez autorkę dysertację doktorską, to główny nacisk badawczy został położony na wieloaspektowym znaczeniu przestrzeni publicznych w mieście. Metodologię badań oparto na analizach typologiczno – porównawczych wybranych przykładów miast polskich. Podjęto także próbę określenia cech, kryteriów oraz ich ważności, określonej na podstawie wywiadów socjologicznych dotyczących preferencji społecznych.

Analiza typologiczno - porównawcza uwzględniła różne typy wnętrz publicznych podzielone ze względu na układ geometryczny, funkcję usługową (handlową i publiczną), kompozycję przestrzenną oraz znaczenie wymienionych cech istotnych dla zwiększenia atrakcyjności przestrzeni miejskiej. Przeprowadzenie waloryzacji funkcjonalnej, kompozycyjnej i informacyjnej pozwoli na dokładne określenie priorytetów i parametrów mających bezpośredni wpływ na jakość przestrzeni publicznych oraz ich pozytywny odbiór generujący pragnienie powracania do takich miejsc. W pracy uwzględnia się również ważność humanistycznych podstaw planowania miast [15; 8], co jest także przedmiotem analiz, gdyż przestrzeń miejska ma służyć człowiekowi, uwzględniając jego ponadczasowe

potrzeby, także i te wynikające ze zmieniających się wciąż warunków cywilizacyjno-ekonomicznych. Równie istotne i podjęte w pracy są zagadnienia kompozycji przestrzeni publicznych, gdyż czytelność układu sprzyja orientacji i adaptacji. Ma to oczywiście wpływ na pozytywną ocenę atrakcyjności przestrzeni publicznej, a dzięki temu na rozwój kontaktów międzyludzkich.

Konkludując: „Funkcje informacyjne struktury śródmiejskiej mogą stanowić punkt wyjścia dla współczesnych koncepcji kształtowania przestrzeni śródmiejskiej, gdyż forma fizjonomiczna jest podstawowym źródłem przekazu informacji o stanie środowiska, warunkującego ludzką egzystencję i zaspokojenie potrzeb człowieka. Zadaniem architekta, kształtującego przestrzeń miejską i obszar śródmiejski jest zaspokojenie biologicznych, kulturowych i społecznych potrzeb człowieka w możliwie szerokim zakresie. Kształtując przestrzeń architekt podejmuje decyzje mające określone skutki społeczne, inaczej mówiąc: identyfikacja i adaptacja człowieka w środowisku przestrzennym jest zależna od decyzji projektowych (...)”[3].

Powyższy cytat stanowi punkt wyjścia do podjętych w pracy doktorskiej badań, gdyż moim zdaniem warto poświęcić więcej uwagi i zainteresowania studiom i analizom określającym wieloaspektową atrakcyjność przestrzeni publicznych miasta. Szczególnie interesujące i godne uwagi są jej podstawy humanistyczne, a więc z punktu widzenia człowieka - użytkownika, gdyż z jednej strony jako architektki i urbaniści te przestrzenie kształtujemy, a z drugiej, jako mieszkańcy, będziemy w nich żyć.

Literatura

1. Bohm A.: Wnętrze w kompozycji krajobrazu. Wybrane elementy genezy i analizy porównawczej pojęcia. PK, Kraków 1998.
2. Cichy-Pazder E.: Humanistyczne podstawy kompozycji miast. Wybrane aspekty percepcyjne i behawioralne, Kraków 1998.
3. Cichy-Pazder E.: Struktura wizualna śródmieścia-przykład Krakowa [w]: Teka Komisji Urbanistyki i Architektury, t. XXVIII (1996).
4. Hall E.T.: Ukryty wymiar, Warszawa 1978.
5. Jacobs J.: Historia i dziedziczość, Warszawa 1973.
6. Kochanowska D.: Przyszłość przestrzeni publicznej miast w Polsce w świetle oceny obecnych zagrożeń, w: Przestrzeń dla komunikacji w mieście, materiały konferencyjne III Międzynarodowej Konferencji Instytutu Projektowania Urbanistycznego, Kraków 2002.
7. Kofta M.: Procesy atrybucji w spostrzeganiu społecznym [w]: M. Lewicka, J. Trzebiński, Psychologia spostrzegania społecznego, Warszawa 1985.
8. Lynch K.: Image de la cité, Paris, 1969.
9. Norberg-Schulz Ch.: Bycie, przestrzeń, architektura. Murator, Warszawa 2000.

10. Palej A.: Miasta cywilizacji informacyjnej. Poszukiwanie równowagi pomiędzy światem fizycznym a światem wirtualnym, Politechnika Krakowska, Kraków 2003.
11. Radziewanowski Z.: Transformacje miast: od kolebki kultury do jej trumny [w]: . Miasto w mieście. Problemy kompozycji, materiały konferencyjne IX Międzynarodowej Konferencji Instytutu Projektowania Urbanistycznego, Kraków 2004.
12. Rasmussen S.E.: Odczuwanie architektury. Murator, Warszawa 1999.
13. Szolginia W.: Informacja wizualna w krajobrazie miejskim, Instytut Kształtowania Środowiska, Warszawa 1978.
14. Wallis A.: Socjologia przestrzeni, Warszawa 1990.
15. Wejchert K.: Elementy kompozycji urbanistycznej. Arkady, Warszawa 1974.
16. Wojnarowska A. Strumiłło K.: Przestrzenie publiczne w centrum miasta jako obszary komunikacji pieszej, a zarazem miejsce komunikacji społecznej, w: Przestrzeń dla komunikacji w mieście., materiały konferencyjne III Międzynarodowej Konferencji Instytutu Projektowania Urbanistycznego, Kraków 2002.
17. Zuziak Z.: Strategie rewitalizacji przestrzeni śródmiejskiej, Kraków 1998.